

ՎԱՅԱՆ ԳՈՂԹՆԱՑԻՆ

Գողթնի մատաղ իշխանագուն,
Կոկոն մը վարդ շաղը վըրան,
Այն օրերուն՝ գերանալած,
Կը տանէին աշխարհ օտար:
Հայրն իր հոսրով,
Հրկիզուած էր տանարին մէջ
Նախնաւանի,
Իշխաններուն հետ հայրենի:
Վահան միայն դուրս էր պըրծեր
Մահէն կարմիր:

Կը յիշէր դեռ մայրամուտն այն,
Վարդեր փնջող ձեռքի նրման,
Որուն խարտեաշ ցոլին մէջէն
Մարդեր անգութ,
Կը պոկէին իրենց կայքէն
Կին ու աղջիկ, մանուկ, պարման,
Բունէն զատուած ռստերու պէս:

Ջարհուրանքին մէջն այդ կրակ,
Սարերն Գողթնի ինչպէս դաշոյն
Կը խրուէին կողմ երկմէին,
Իբրեւ բողբոջ,
Ոմիրին դէմ անմարդկային:
Հարթավայրով ուրուականներ
Կ'անցնէին լուռ, գիտախրոյ:

Օրեր ամբողջ, ճամբէն անծայր,
Գերիներու հետ տանջահար,
Քալեր էր ան,
Իշխանագուն Գողթնի մատաղ,
Քունին մէջէն ու արթնութեան,
Նիգակներու և սուրերու
Ցուլերուն տակ:

Ամայի էր բայց ամէն կողմ,
Այցն ալ չունէր այլևս ժողոյն.
Լեռ, գետն ու հող, քաղցր արեւու.
Կարծես ձեռք մը արինճահան,
Սպաներ էր ճակ ոգին
Ողջ բնութեան:

Ժամացոյցը արեւային,
Ժայռերուն դէմ կը համրէր լուկ,
Վայրկեաններն իր սլաք, սլաք:

Շաքարներ վերջ,
Գերիներու խումբն ընտրեալ,
Մուտքն իր կ'ընէր
Ոստանէն մերս արքայական:
Դամասկոսը այդ օրերուն,
Գոզն ապալեր բլուրներուն՝
Շուշան մ'իմջպէս
Ջուարք հովին՝ կը թթոռար:

Տարիներով պալատին մէջ
Խալիֆային,
Իբրեւ պատանդ ան կը մընար,
Խորն հագիին իր պատանի
Բայց կը մեծնար օր ու գիշեր
Կարօտն անհուն ազատութեան,
Նայածաճներուն, ժպիտներուն,
Որոնք բնաւ ալ ետ չեկան,
Ջինքն ընկել իրենց սիրոյն
Անհակտելի ընդունաբանն:
Հոգիներուն դէմ անապատ,
Չունէր իր մօտ ձեռք մ'հարսզատ
Որ սըրբէր ցօզն իր աչքերուն,
Կամ հարթարէր մազերն զանգուր
Իր ուսերուն:
Պանդխտութեան վերքն չունի
Ըսպեղանի:

Տարիներ վերջ, Վալիտ իշխան,
Կը շնորհէր ազատութիւն
Գերիներուն,
Բայց կը պահէր իր բով պատանդ՝
Գողթնի իշխանն,
Փոխել վերջ Վահան անուն
Վահանպի նաք:

Ոստանն ազուար, արքայական,
Դրասանգի պէս կը բացուէր

Երկնքին տակ վրձնիտ ու գով :
 Ծաղկաստաններ, մարգեր կանաչ,
 Կը փրոռուէին շուրջն ու հեռուն,
 Շողճով սաթի ու սուտակի,
 Ճանաչներով արեգակի :
 Արմաւենի և մռնիի
 Ժամեակագեղ ծառերէն վեր
 Մինարէներ՝
 Որոնց ծայրէն մոր կրօնի
 Քուրմեր անգիղջ,
 Կը պոռային, տիւ ու գիշեր,
 Ազօթքն իրենց :

Սիրտն արիւնդ յուշերու հետ
 Կը հասունմար,
 Իշխանագունն Գողթնի մատղաշ :
 Հայելիէն իր անցեալին
 Կը տեսնէր ամ,
 Աշխարհ մ'անհուն, անջամանդաղ,
 Հորիզոնուող իր լեռներով,
 Գըմբէք գըմբէք մետուած երկինք :
 Մըզօտանջով մը անաւարտ
 Իր աչքերում՝
 Բոցերու մէջ եկեղեցիմ,
 Ականջներում՝ ճիչ ու կական
 Մանուկներում և ծերերում,
 Դատապարտուած չեանգշելու
 Ծոցն իսկ մահուամ :
 Ձայներն այդ խուլ,
 Ու տեսիլներ մահասարսուռ,
 Կրակն ինչպէս բըխող անշէջ
 Կը բացուէին կայլակ, կայլակ,
 Մատաղ ամօթն ամբոս սիրտին
 Փըշրելու չափ :
 Ամէնում մէջ, ամէնում հետ,
 Հասակն իր հօր,
 Ձիուն վըրայ իր կարմրախայտ,
 Եւ դէմքն իր մօր՝
 Ինչպէս մշխարք մը թրթռուն,
 Անցեալի սուրբ բոլորագոհ
 Պատարագէն :
 Կը յիշէր դեռ լոյսերու մէջ
 Միշտ բացխրփիկ դղեակն իրենց,
 Արծուի մըման՝
 Թառած լեռան գահաւանդին՝
 Պարիսպներով իր արձափար :
 Շուրջը գիւղեր, շէն ու գուարթ,
 Երգիքներէն անոնց բոլոր

Ամէն առտու կը բարձրանար
 Ծուխը կապոյտ,
 Իրբև ազօթք անապական :
 Մինչ դաշտերէն,
 Այգիներէն ֆազցրառողկոյզ,
 Կը դաշնակուէր գինեհրնչուն
 Գողթան բամբիռն,
 Շունչովն հողին հայրենախան :
 Որքա՛ն կ'ուզէր որ հըրաշքով,
 Նեղմար գիծն այդ անջրպետին
 Զինքն անջատող այդ բոլորէն :

2

Հրամանովն Ամիրայիմ
 Կը մարգուէր ամ
 Կրօնին մէջ իսլամական :
 Ու կը սովորէր բառեր գաղտնի,
 Կախարդական .
 — Մարդն է գերի ճակատագրին,
 Չարն ու բարին կը դառնային
 Շրջանակով եղբրական :
 Հոգին սակայն, կը յարէին
 Մուսնտիկներն մօր կրօնին,
 Անմահ էր միշտ .
 Երբ փակուէին աչքերն մարդուն
 Կեանքի լոյսին,
 Իր պատեանը յամենելէ վերջ
 Մեր այս հողին,
 Անջըրպետի մէջէն անհուն
 Կ'երթար երկինք,
 Ձերթ լոյսի շող մը փախտեայ,
 Միանալու իր ազրիւրին
 Յաւերժական,
 Ուրկէ շիթեր եմ մուրեքալ
 Հոգիները մարդոց բոլոր :
 Ամպերէն վեր, դրախտն էր հոն,
 Պալատներով իր մարմարեայ,
 Պարտէզներով շող ու վարդի,
 Ուր չէ հըպած շունչը մահուան,
 Որու տըմայն ցովքն է միայն
 Երկիրը մեր :
 Դրախտին մէջ կոյսեր հազար
 Քաղցրամաքսին ու սեւաչեայ,
 Երբ փալէն մարգին վըրայ,
 Քզանցքներէն իրենց կախարդ
 Կը ծաւալէր խումկ ու գմուռն :
 Մատըներով իրենց բիւրեղ,

Կը բաշխէին ըմպելիներ,
 Շինուած գոյն գոյն ծաղիկներէն
 Երկնահամարայր և անսովոր:
 Սուրբ գիրքն իրենց,
 Գրուած, կնքուած երկնքի մէջ,
 Վար էր գրկուած մարգարէին
 Իրենց վերջին,
 Թեյովն արծաթ լուսնկային:
 Բայց մեղաւորն ու անհաւատ,
 Մեղքի ձիւթով սեցած համակ,
 Պիտ' նետուէին,
 Կարասներուն մէջն ատրաշէկ
 Իսկող կուսիրն,
 Մինչև հայէր աւագ, աւագ,
 Լեռը մեղքին իրենց գագիր:

Կը թռչէին Վահանին խորք,
 Պնդանակաւու ու սեմախտ
 Անապատի որդիներուն
 Հեքեաթներն այս հեշտագրգիւ,
 Լոկ մեր մարմնի
 Խռովքները լուսաւորող:
 Մտածումներն այս գաղփաղփուն
 Զէին կրնար
 Իր հոգիին լոյսին դիմաց
 Քաշել սե պատ:
 Անցեայն ամբողջ ամպերու տակ,
 Բայց պատանին՝
 Գիտէր թէ ինք ծնած էր Հայ,
 Աւագանէն քրիստոնեայ:
 Իր ճակատին դեռ կը շաղար,
 Հուրն միւռոնին կենդանարար,
 Որ մեզ կ'օծէ երկմի շաղավ,
 Նշխարն ինչպէս հաղորդութեան:
 Գիտէր թէ ինք Հայ էր ծնած,
 Եւ Հայ հոգին չէր բռններ ժանգ,
 Գերութեան մէջն իսկ դարերուն:

Տարիները կը սահէին
 Կոշմարներու մըման անձայն,
 Առանց խրել կարենալու
 Իր հոգիէն
 Ազատութեան սէրը անանց,
 Կարօտն երկրին իր հարազատ:

Իբրև դպիր ու հաշտակալ
 Արքունի տան,
 Կը վայելէր պատիւ ու սէր,

Սակայն ամէն սահող վայրկեանն
 Սիրտ արիւնդ սուր էր հատու:
 Կը մըսէր իր հոգին պանդուխտ
 Զիններուն տակ օտարութեան,
 Հայու կարօտ անհուն ճրագ,
 Որ կը վառի լոկ արցունքով:

Քանի՞ տարի սպասել դեռ -
 Պանդուխտ հոգին չունի հանգիստ
 Երբ հայրենի տուն մը ունի,
 Հարագատներ՝
 Որոնք հեռուէն զինք կը գիտեն,
 Աչքներով արտօսակէզ:
 Օր մ'ալ յանկարծ,
 Իր իզձերէն պարստած, թշուառ,
 Ամիրային առջև ելաւ,
 Խնդրելու որ թալ տար իրեն
 Դառնալու տունն իր հայրենի,
 Տիրանալու իրաւունքին
 Ժառանգակամ:

Ամիրապետն,
 Մետաքս բարձին վրայ բազմած,
 Դիտեց երկար
 Իր դէմ կեցող պարստանին այն,
 Նայուածքն որուն՝
 Կը մըշտաշուէր թախիծէն խոր:
 «Գրնա» քաւ,
 Այցուած կարծես խայթէն խրդնի
 Եւ կամ սէրէն գաղտնածածուկ,
 Որ կը խառնէ ծով արցունքին
 Պուտ մը ժրպիտ,
 «Պայմանաւ որ
 Տարիէ մը վերադառնաս»:

3

Մարդու մը պէս որ մաւարեկ
 Ովկիանեսէն կը նետուի դուրս,
 Վահան թեւեր առած արծառի,
 Էր սրլանար
 Դէպի աշխարհն իր հայրենի:
 Ոչ տանիկ ուղտ, ոչ ալ մծոց
 Արաքական,
 Զէնի հասներ իր գնացքին:
 Ասորիքէն,
 Ամայքներէն Միջագետքի,
 Կը սուրար ան դէպի Երասխ,

Հագարտութիւնն իր հայրենի
Գանձի նըման սիրտին սեղմած:

Գայրն իր չըջնազ,
Տարիներով սիրտը ափին՝
Ազօթեր էր օր ու գիշեր
Պատկերին դէմ գերիմերու
Ազատիչին, Սուրբ Սարգիսին,
Որ մեղմանաք սիրտն անօրէն
Բըռնաւորին,
Վրբան գերի իր մէկ հատիկ
Հարագատին,
Վրան բաւոր գերի, պանդուխտ
Ջաւակներուն Հայ աշխարհին:

Կուգար Վահան հայրենի տուն
Որ գիմքն օրրեց
Իր մանկութեան երգովն ոսկի,
Առաջնորդուած ճայնէն սիրտի,
Հոգին լեցուն աստղերով ջինջ:
Յանձնած իմեզինք խռնելու բորբ,
Որոնք մըման արցունքներու
Կը կոծէին հոգին իր որբ:

Գողթնացիներ երբ լսեցին
Վերադարձը իրենց պանդուխտ
Պայագատին,
Ամէն կողմէն խնդակցելու
Եկան փութով:
Դոնակի մեծ սօսիներուն
Տակ գեղուղէշ,
Հնչեց նարէն
Տարիներով լըռած բանրիոն:
Կը մորթէին գառ ու երկնջ,
Իրբև մատաղ
Ոտքերուն տակ վերադարձող
Սիրելիին:
Սրինգներու, քմբուկներու
Ալիքին մէջ, ալիքին հետ
Կը պարէին,
Երիտասարդ, կին ու աղջիկ:
Կը բարձրանաք ու կը բացուէր
Ճօնքը երգին,
Ինչպէս տրուին Հայ աշխարհի
Կանաչ սրտին.
Ու կ'ըմպէին գիմին Գողթնի
Բաժակներով երկնի կապոյտ,
Պահ մը մոռցած,
Ցաւերն իրենց սև ու կարմիր:

Վահան ննջեց այդ իրիկուն
Երդիքին տակ պապեմանկան,
Համբու խնջէնքն քեթև կուգար
Իր ուսերուն:
Շողն աստղերուն,
Բարտիմներու սօսափն անուշ
Եւ լուսնկան իրար խառնուած
Կը հիւտէին իր աչքերուն՝
Երազ մը նոր, ամերկրային:
Երբ արթնցաւ
Հըռուադիւնովն քոչուններուն,
Առատօր կապոյտ աչքով
Կը փրուէր իր շուրջն ու հեռուն:
Որքան կ'ազէր ըլլալ մանուկն
Այն օրերուն,
Երբ ամէն ինչ քաղցր էր ու սուրբ
Մօր մը կաթին պէս հարագատ:
Այժմ միայն,
Հոգին վըրայ իր հայրենի,
Կը ճանչնաք իմեզինքն ամբողջ:
Հոգիին մէջ իր պանդուխտի,
Կը բացուէին ակեր հագար,
Ըզձանքներու և խրոսովի,
Կարծես նարէն կը ծընէր ան
Երդիքին տակ հայրենական:

Դեռ երէկ էր
Որ երկինքէն անցնող ամէն
Թևաւորէն,
Կը խնդրէր ան իր կարօտէն
Ծաւէն մը բան,
Որ յայտ բերէր, որ յայտ բերէր
Իր հոգիին վտարանդի:

«Տուն հայրենի»,
Կը կրկնէին շրթամբներն իր,
«Օտար երկնի աստղերուն տակ
Օր մը քեզի չեմ մոռցած ես,
Դուն չես յիշեր մանուկն ազուր
Որ քեզմով լուկ իմեզինքն յիշեց»:

Իր շուրջ երգ, պար ու ցնծութիւն,
Բայց իր հոգին խռովքն ունէր
Անկըշտելի,
Խօսք էր տուած Ամիրային
Տարիէ մը վերադառնալ,
Իսկ իրենցներմ՝
Անգիտակ իր տագնապին մեծ,
Կը խօսէին իր շուրջ խմբուած,

Հարսանիքէն իր մօտաւուտ,
Որպէսզի վառ մնար օճախն
Հայրենի տան :

Սէրը սակայն որ կը վառի
Սիրտերուն մէջ աստղի նըման,
Խանձող էր ան
Իր հոգիին մէջ մըխացող :

Գոյրն իր բարի,
Երօր համար իր պանծալի,
Գրտած էր կոյս մը գեղամի,
Տոհմէն Սիւնեաց,
Երազ մ'իմջպէս երկինքներէն
Իջած՝ երկիր :
Բարեկամներ ամէն կողմէ
Կ'ըսպատէին
Հարսանիքին, ուրախութեան :
Բայց իր հոգին,
Կսկիծն ունէր անբուժելի,
Որերուն ան իր գերութեան,
Կաւէէն ամկախ ու պարտադիր,
Ընդունեւ էր
Գաւառամբը իսլամական :
Տագնապ, կրակ ու խղճի խայթ,
Կ'արիւնէին իր խեղճ հոգին,

(Շար. 1)

Որ կը ճըշար,
Մայրն իր կանչող տղուն նըման :

Ո՛վ պիտ' կրնար գուարթացնել
Հակատն իր կախ,
Քակել սարսափն գինգ գգնող
Արհաւիրքին,
Կամ մրդաւկով լեցուն սիրտին
Ազատութիւնն իր պարգևել :
Մեռնիլ որքան քաղցր է աւա՛ղ,
Երբ ժրխորը այս աշխարհին
Թառամչիք պէս կը վազէ մեք
Սըրտին վըրայ խորշակահար :

Հակառակ իր սիրտի ձայնին,
Ըրին հարսնիք,
Հընչեց տաւիղ ու հընչեց վին,
Եւ լեցունցան
Բաժակները գինիներով
Վարդակարմիր :
Բերկրանքին մէջն այդ ընդհանուր
Կր մընար լուռ,
Գողթնի մատաղ իշխանագուն,
Իր խռիւրուն հետ առամսնն,
Զարմացնելով շուրջիններն իր :

ԵՂԻՎԱՐԴ